

УДК 378.094

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ У КОЛЕДЖІ

Сорока М.В.

ВСП «Рівненський коледж НУБіП України»

У статті визначені особливості викладання гуманітарних навчальних дисциплін, зокрема української мови за професійним спрямуванням, у контексті формування та виховання особистості майбутнього фахівця. Розкриті поняття мовної особистості, мовного виховання, комунікативної компетенції. Визначені важливі аспекти навчання українського професійного мовлення студентів, подано систему роботи, що спрямована на формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців. Наголошується на тому, що мова професійного спілкування – один із найважливіших способів оцінки інтелектуального рівня особистості, основа її сучасного буття та фахового зростання. Досконале, ґрунтовне володіння українською літературною мовою у повсякденно-діловій діяльності є обов'язком кожного фахівця.

Ключові слова: мовна особистість, мовне виховання, комунікативна компетенція, національна свідомість і самосвідомість, українська мова професійного спрямування, рівень володіння мовою.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві освіта стала однією з найрозвиненіших сфер людської діяльності. Помітно підвищилася соціальна роль освіти, від спрямованості й ефективності якої сьогодні багато в чому залежать перспективи розвитку людства. В останнє десятиліття суспільство змінює своє ставлення до всіх її видів. Зростання наукового інтересу до гуманітаризації вищої освіти зумовлено багатьма причинами. Одна з них полягає в тому, що фундаментальна підготовка майбутнього спеціаліста може досягатися лише за умови широкої гуманітаризації освіти. Саме тому сучасний етап розвитку освіти характеризується прагненням виявити теоретичні основи її гуманітаризації, системно й органічно вписати формування мовної культурної компетентності у процес професійного становлення особистості майбутнього спеціаліста. Сучасне соціальне замовлення на підготовку фахівців для різних сфер виробництва обґрунтовує вимоги до формування соціально-професійних якостей майбутнього спеціаліста, які базуються не тільки на загальному обсязі знань, а й передусім передбачають розвиток здібностей самостійно вирішувати нестандартні професійні завдання, застосовуючи альтернативне мислення, демонструвати постійне прагнення до удосконалення професійної діяльності. Таким чином, для успіху сучасній людині потрібно володіти мистецтвом комунікації, тобто мати відповідну комунікативну компетентність.

Отже, проблеми, що розглядаються в статті, – концептуальний підхід до формування мовної особистості у навчальному закладі та шляхи розв'язання протиріч між традиційною системою професійної підготовки спеціалістів і сучасними вимогами до рівня їхньої мовної компетентності. Досконале, ґрунтовне володіння українською літературною мовою в повсякденно-діловій діяльності є обов'язком кожного фахівця. Викладання мовних дисциплін у вищих навчальних закладах не тільки підвищує мовну освіченість студентів і сприяє гуманізації освіти, але й підвищує культурний рівень майбутньої української інтелігенції. Саме на вирішення цієї проблеми й спрямовано курс "Українська мова (за професійним спрямуванням)", у рамках якого відбувається формування комунікативних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні проблема особистості як суб'єкта фахової діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку, досліджується багатьма українськими науковцями. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені праці А.П. Коваль, Г. Богіна, М. Вашуленка, С. Карамана, Л. Мацько, Л. Паламар, Л.С. Ващенко, О.Е. Коваленко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, С.А. Ракова та інших. Проблеми формування мовної особистості приділено велику увагу в дослідженнях Т. Донченко, Л. Мацько, В. Мельничайко, А. Нікітіна, Л. Паламар, М. Пен-тилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та ін. У своїх працях вони підкреслюють специфіку мовленнєвих умінь як прояв професіоналізму, визначають структуру і зміст комунікативності, де мовлення є домінуючим компонентом, пропонують методику управління процесом формування мовленнєвих умінь у системі навчання. Адже визначальна роль у формуванні мислячої, діяльної, творчої, національно свідомої людини належить мові.

Метою даної статті є аналіз ролі гуманітарної підготовки та її вплив на формування особистості майбутніх фахівців в системі освіти, аналіз педагогічних умов формування конкурентоспроможного фахівця в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Навчальні дисципліни, спрямовані на розвиток мовленнєвої вправності, не випадково здавна є невід'ємною складовою системи освіти: майстерне володіння словом в усі часи було однією з найважливіших умов соціальної та професійної успішності людини. Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається з системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що допоможе у подальшій професійній діяльності, котра вимагає застосування у виробничій сфері української мови. "Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології", бо мовленнєва специфіка даного стилю спілкування визначається насам-

перед великою кількістю термінів, що активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності. Крім того, термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності, поглиблює знання студентів про ознаки виучуваних понять, є засобом розширення активного професійно зумовленого словникового запасу, підвищує культурний рівень майбутньої української інтелігенції.

Відповідно до Державної національної програми "Освіта. Україна XXI ст." та Концепції національного виховання, головні завдання мовної освіти – це виховання культури, формування інтелекту, розвиток мовленнєвих здібностей особистості в процесі розв'язання життєвих проблем (побутових, виробничих, духовних) засобами мови. Кожне суспільство зацікавлене в тому, щоб інтегрувати молоде покоління в соціальні структури своєї держави. Проблема функціонування української мови до цього часу стоїть досить гостро: етнічне коріння більшості населення – українське, натомість значний відсоток населення розмовляє російською мовою, і це не можна не враховувати при проведенні заходів щодо розширення меж застосування державної мови. Використовуючи українську, мовці припускаються низки мовленнєвих огріхів і помилок. У той же час не можна не визнати, що процес українізації гальмується не лише об'єктивними, а й переважно суб'єктивними факторами, що становить суттєву загрозу для подальшого розвитку держави, бо мова є одним із головних чинників єдності нації, а в нас мова корінного народу на значній частині України ще не стала домінуючою. Однією з проблем під час навчання студентів є створення мотивації до ґрунтовного вивчення мови. Звичайно, добре, коли бухгалтер, менеджер, землевпорядник чи програміст знають правила орфографії, пунктуації, норми граматики. Але ці знання не спроможні забезпечити належний рівень володіння мовою. Програма теж не передбачає завдань, які розвивали б "мислення, уяву, емоційну сферу, зрештою, саме мовлення". Становище, здавалося б, має змінити вивчення курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)", який має на меті підвищити загальний мовний рівень студентів, ознайомити їх з особливостями офіційно-ділового стилю, його практичного застосування. Але й тут відбувається підміна процесу опанування вмінням розповідати, переказувати, виступати, брати участь у різноманітних мовленнєвих ситуаціях навчанням писати заяву, доручення, розписку тощо. Таке становище не можна вважати задовільним. Студентство повинно усвідомити визначну роль мови у житті людини, розуміти, що мовна майстерність є шляхом до професійного становлення та зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості. Вивчення курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" у коледжах реалізує компетентнісний, функціонально-діяльнісний та особисто-орієнтований підходи до навчання української мови, що відповідає сучасним суспільним запитам, які запропоновані Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [2, с. 8]. Йдеться про розвиток креативно-інтелектуальних здібностей студентів, їх інтересу до вивчення української мови, до осягнення вершин української культури й мистецтва слова; формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності; необхідність знати сучасну українську мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя; готовність до адекватного вибору й отримання професійної освіти; формування мовних компетенцій, тобто системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів людини, практичних навичок володіння культурою мови; вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного світогляду, вміння використовувати набуті знання під час роботи з мовним матеріалом. Як бачимо, всі ці завдання спрямовані на формування мовної особистості. На формування мовної особистості впливають чинники як об'єктивні, незалежні від особи мовця, так і суб'єктивні [6, с. 69]. Сучасна лінгвістика виділяє такі рівні мовної особистості: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційно-прагматичний [3, с. 142]. Вербально-семантичний рівень – це володіння різними мовними нормами, лінгвокогнітивний рівень репрезентує індивідуальну мовну картину світу, вихід на мотиваційно-прагматичний рівень забезпечує вільне володіння мовою у будь-якій комунікативній ситуації. Перший рівень вважається нульовим: він є базою, на якій відбувається формування мовленнєвої особистості, проте не забезпечується повноцінний прояв індивідуального досвіду у слові. Пропонуються й інші підходи до мовної характеристики особистості. С. Караванський виділяє чотири типи компетенції: мовну, мовленнєву, соціокультурну й функціонально-комунікативну. Мовна компетенція включає знання орфоепічних, орфографічних, лексичних, словотворчих, граматичних та стилістичних норм. Мовленнєва компетенція реалізується під час аудіювання, говоріння, читання та письма. Соціокультурна компетенція передбачає знання з національної культури, історії, економіки тощо. Найвагомішою, за визначенням дослідника, є функціонально-комунікативна компетенція, тобто вміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різної стильової приналежності [1, с. 13]. Проаналізувавши дослідження з сучасної лінгводидактики, А. Нікітіна розробила модель мовної особистості, у якій розрізняється мовна, мовленнєва, предметна, прагматична й комунікативна компетенції. На занятті з української мови зі студентами коледжу викладач задіює всі названі рівні мовної особистості. Формування кожного з аспектів передбачає різні види робіт. Вербально-семантичний рівень формується шляхом виконання вправ, спрямованих на очищення мовлення майбутніх фахівців від сумнозвісного суржику – явища, яке знижує якість не лише мовлення, але й думки, адже мовленнєвий та мисленнєвий процеси взаємопов'язані. На жаль, місцеві ЗМІ не є прикладом для наслідування. Отже, ефективним є залучення студентів до аналізу помилок мови засобів масової інформації та реклами: самостійно аналізуючи мовне

довкілля, майбутній фахівець звикає до свідомого ставлення до слова. Такий досвід надалі захистить його індивідуальне мовлення від негативного зовнішнього впливу. Піднесенню мовної культури студентів сприяє також різнопланова робота з фаховими текстами (переклад з російської мови на українську, лексико-граматичний аналіз, укладання тлумачних словників тощо). Однак усні опитування й письмові роботи, проведені серед студентів, засвідчили, що лише 18% респондентів користуються українськомовними словниками систематично, 17% – зверталися до словників самостійно, а не з примусу чи нагадування викладачів. Важливим етапом мовної освіти є формування соціолінгвістичної компетенції – здатності розуміти і продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування. Для досягнення цієї мети велика увага приділяється культурологічному компоненту занять з української мови, що втілюється не лише у змістовому наповненні текстів тренувальних вправ і контрольних робіт. Активізувати увагу аудиторії, підвищити загальнокультурний рівень молоді, поглибити знання з української і світової історії та культури допомагають короткі інформаційні повідомлення, підготовлені студентами. Прослуханий повідомлення обов'язково обговорюються й аналізуються, коментується індивідуальне мовлення доповідача, розглядаються стильові особливості текстів. З постійним розширенням сфери функціонування української мови у суспільстві перед навчальними закладами постає проблема підготовки фахівців, професійна зрілість яких визначається не тільки рівнем професійних знань, а й умінням здійснювати науково-виробниче і службове спілкування, доцільно й ефективно використовуючи ресурси рідної мови, керуючись у мовній поведінці виробленими суспільством правилами мовного етикету. Досвід показує, що наша молодь, на жаль, погано володіє етикетними формулами, послугується лише деякими з них. Формування високої культури мовлення є невід'ємною ознакою загальнолюдської культури. Для спеціаліста культура усного й писемного мовлення є не лише відображенням його вихованості, інтелігентності, чистоти помислів і вчинків, але й визначає в цілому культуру його праці й, що особливо важливо, культуру взаємин у щоденному спілкуванні в найрізноманітніших сферах мовленнєвої діяльності: від приватного спілкування – до спілкування на державному рівні. Метою лінгвістичних навчальних курсів є не лише формування мовної майстерності студента, а й виховання національно свідомої особистості, якій притаманні чітка громадянська позиція і широта світогляду. Для того, щоб створити якісне висловлювання, а тим більше текст, стильовий різновид якого задається обставинами спілкування, потрібно не тільки знати теорію мови та мати певний лексичний запас, необхідно вміти розрізняти нюанси значення слів, відчувати особливості слововживання. Одним із ефективних видів роботи є комплексний аналіз фахового тексту. Виконуючи запропонований аналіз, студент творить власний текст, що сприяє виробленню й закріпленню навичок логічної побудо-

ви мікротекстів, вмінно встановлювати логіко-змістові зв'язки між комунікативною метою висловлювання і мовними засобами її досягнення (на рівні лексичному, морфологічному, синтаксичному). У системі практичних завдань, спрямованих на формування комунікативних умінь і навичок студентів, необхідно враховувати функціонально-прагматичний і психологічний аспекти комунікації. Навчально-тренувальні вправи у поєднанні з завданнями творчого характеру сприяють осмисленню й запам'ятовуванню теоретичного матеріалу, активізують пізнавальну діяльність студентів, формують навички, необхідні для подальшого підвищення рівня мовленнєвої майстерності. Опановуючи курс української мови, студенти вчаться вільно орієнтуватись у словниковому фонді української мови, ефективно використовувати її багатства у професійній діяльності, розширюючи межі функціонування рідної мови в сучасному українському суспільстві. У цій непростій ситуації особливої актуальності набуває вивчення курсу української мови за професійним спрямуванням, який включає вивчення всіх мовних норм, а отже, допомагає майбутнім фахівцям не лише уникнути інтерференції, але й оволодіти навичками оптимальної мовної поведінки у професійній сфері. Адже саме професійна сфера, за даними соціолінгвістичних досліджень, є найбільш сприятливою для функціонування української мови. Знання студентів з української мови у навчальних закладах значною мірою визначається рівнем шкільної освіти, а також мовною особистістю викладача [4, с. 4].

Та, перш за все, культура професійного мовного спілкування формується на основі реалізованих на високому рівні навчальних програм: відповідних дисциплін і різних форм роботи – лекційних, практичних занять, де засвоюється термінологія – наукова і практична опора майбутнього фахівця. Навчальний заклад має забезпечувати українську мовленнєву практику як у процесі навчання, так і в поза ним.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Ефективне формування україномовної компетенції студентів – це складний і багатоаспектний процес, який потребує систематичної роботи. Викладач має орієнтувати студентів на активну мовленнєву діяльність, що уподібнюється природним умовам комунікації. Спонукаючи студентів бути не спостерігачами, а активними учасниками на заняттях, залучаючи їх до спільної діяльності, викладач має підготувати молодих людей до життя в суспільстві, до творчої праці та взаємодії з іншими людьми. Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, ми зможемо отримати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Окреслюючи перспективи подальших наукових розвідок, зазначимо, що ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування україномовної компетенції студентів у процесі засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності.

Список літератури:

1. Голуб Н. Компетентнісне навчання – це актуально / Н. Голуб // Дивослово. – 2012. – № 6. – С. 60–62.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Куварова О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості // Культура професійного мовлення: Мат-ли регіональної наук.-метод. конф. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 142–145.
4. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у проекції педагогічного дискурсу / Л. Мацько // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2–5.
5. Мельник Т.В. Соціологічний аспект удосконалення мовної особистості майбутнього педагога / Т.В. Мельник // Педагогічний альманах. – 2010. – Вип. № 5. – С. 145–151.
6. Черкаська О. Формування мовної і комунікативної компетенції мовної особистості у вищій школі / О. Черкаська // Вища школа. – 2010. – № 12. – С. 63–72.

Сорока М.В.

ОСП «Ровенский колледж НУБіП України»

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ
СОИСКАТЕЛЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КОЛЛЕДЖЕ****Аннотация**

В статье определены особенности преподавания гуманитарных учебных дисциплин, в частности украинского языка профессионального направления, в контексте формирования и воспитания личности будущего специалиста. Раскрыты понятия языковой личности, языкового воспитания, коммуникативной компетенции. Определены важные аспекты обучения украинской профессиональной речи студентов, представлена система работы, направленная на формирование речевой компетентности будущих специалистов. Акцентируется на том, что язык профессионального общения. Совершенное, основательное владение украинским литературным языком в повседневно-деловой деятельности есть обязательным для каждого специалиста.

Ключевые слова: языковая личность, языковое воспитание, коммуникативная компетенция, национальное сознание и самосознание, украинский язык профессионального направления, уровень владения языком.

Soroka M.V.

SSS «Rivne College of NLES of Ukraine»

PECULIARITIES OF LINGUISTIC PERSONALITY FORMATION IN COLLEGE**Summary**

In this article the features of teaching humanities disciplines, including Ukrainian language for professional purposes in the context of the formation and training of future specialists. The concepts of linguistic personality, linguistic education, and communicative competence are exposed in the article; Important aspects of teaching students Ukrainian professional language have been defined in the article. It also presents the system of work aimed at the formation of speech competence of future specialist. It is intended that professional communication – one of the most important ways to identify intellectual personality, the basis of modern life and professional growth. The perfect and well-grounded grasp of the literary Ukrainian language in every day and business usage is obligatory for any specialist.

Keywords: linguistic personality, linguistic education, communicative competence, national consciousness and self consciousness, Ukrainian language for specific purposes, language class requirements.